

Działalność Komisji Badań nad Antykiem Chrześcijańskim TN KUL w roku akademickim 2024/2025

**Activity of the Committee for Research on the Christian Antiquity
of the Learned Society KUL in the Academic Year 2024/2025**

Anna Głowa¹

W roku akademickim 2024/2025 odbyło się dziewięć posiedzeń Komisji Badań nad Antykiem Chrześcijańskim TN KUL. Zebrania, mające formę otwartych wykładów naukowych połączonych z dyskusją, odbywały się tradycyjnie w przedostatnie lub ostatnie czwartki miesiąca. Ich zdalny charakter, utrzymywany od kilku lat, sprzyjał systematycznemu uczestnictwu przedstawicieli różnych środowisk akademickich z całego kraju. W spotkaniach regularnie brało udział około 20-30 osób, w tym liczni doktoranci i młodzi badacze.

Tegoroczny cykl zainicjowało w październiku spotkanie z wykładem ks. dr. hab. Tadeusza Gaci (prof. KUL) pt. „Reminiscencje patrystyczne w przedtrydenckich sekwencjach wielkanocnych”. Na początku swojego wystąpienia prelegent omówił specyfikę i ewolucję sekwencji, a następnie dokonał klasyfikacji blisko 80 sekwencji wielkanocnych zawartych w „Analecta hymnica medii aevi”, dzieląc je na cztery grupy tematyczne: sekwencje, w których dominuje motyw światła, poranka i dnia; sekwencje z motywem wiosny; sekwencje, w których pojawia się temat walki i zwycięstwa; sekwencje zawierające odwołania do postaci i wydarzeń Starego Testamentu, odczytywanych alegorycznie przez pryzmat Ewangelii. W dalszej części wystąpienia prelegent skoncentrował się na postaci Samsona, będącego w sekwencjach figurą zmartwychwstałego Chrystusa, a zwłaszcza na motywie Samsona wyłamującego wrota bramy miejskiej w Gazie i niosącego je na ramionach na szczyt góry naprzeciwko Hebronu (Sdz 16,1-3). Na koniec prof. Gacia przeszedł do

¹ Dr Anna Głowa, Katedra Historii Sztuki, Instytut Nauk o Sztuce, Wydział Nauk Humanistycznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska; e-mail: annaglowa@kul.pl; ORCID: 0000-0002-0478-7563.

rozważań na temat autorstwa i możliwych źródeł patrystycznych takiego rodzaju alegorycznych interpretacji w tekstach sekwencji. W dyskusji, za sprawą ks. prof. Stanisława Longosza, ks. prof. Józefa Naumowicza, ks. prof. Mariusza Szrama, Wojciecha Stawiszyńskiego, podjęto m.in. kwestie relacji sekwencji do innych form poetyckich, takich jak hymny, a także problem granic pojęcia „reminiscencje patrystyczne”. Z kolei prof. Urszula Mazurczak (KUL) przywołała kilka przykładów malarstwa miniaturowego stanowiącego ilustrację do sekwencji wielkanocnych, np. wyobrażeń Samsona wyłamującego wrota.

W listopadzie gościem Komisji była dr hab. Agnieszka Heszen (Uniwersytet Jagielloński) z wykładem pt. „Poezja wczesnochrześcijańska wieków I-III – wybrane zagadnienia genologiczne”. Prelegentka przedstawiła historyczne i teoretyczno-literackie aspekty hymnów z pierwszych trzech wieków chrześcijaństwa, analizując pod kątem budowy i warstwy brzmieniowej, a także treści utwory zawarte w Nowym Testamencie (Łk 1,46-55; 1,68-79; 2,14; 2,29-32; Mt 5,1-12; J 1,1-18; 1Kor, 13,1-13; Ef 1,3-14; Ap 4-5) w pismach Ojców Apostolskich (*Didache* IX-X; Ignacy Antiocheński, *List do Efezjan* VII 2; Klemens Rzymski, *List do Koryntian* LIX 3-LXI 3), a także samodzielne dzieła poetyckie (Meliton z Sardes, *Homilia Paschalna*; Klemens Aleksandryjski, *Hymn do Chrystusa Zbawiciela*). Podczas dyskusji, w której udział brali ks. prof. Stanisław Longosz, ks. prof. Józef Naumowicz, ks. prof. Mariusz Szram, rozwinięte zostały wątki związane z funkcją poezji wczesnochrześcijańskiej, a także ze źródłami inspiracji.

Podczas grudniowego spotkania wysłuchaliśmy referatu ks. dr. hab. Stanisława Longosza (prof. KUL) pt. „Św. Mikołaj z Miry – postać historyczna czy legendarny *Santa Claus*?”. Prelegent przypomniał, jak ważną postacią dla europejskiej i polskiej tradycji jest święty Mikołaj, a także omówił najwcześniejsze źródła i scharakteryzował najważniejsze opracowania. Głównym wątkiem prelekcji była kwestia historyczności biskupa z Miry i historia jej podważania. Równolegle ks. prof. Longosz rozwijał wątki związane z obecnością św. Mikołaja w kulturze (zwłaszcza ludowej i popularnej). W dyskusji, zainicjowanej przez ks. prof. Mariusza Szrama, podjęto m.in. kwestię stosunkowo późnej daty pojawienia się wzmianek o świętym (VI-VII wiek). Ks. prof. Longosz przyczyny braku informacji we wcześniejszych źródłach upatruje w „zapotrzebowaniu” w tamtej epoce na innego rodzaju świętych: męczenników, pustelników, wybitnych mówców. Prof. Urszula Mazurczak zauważyła, że w ikonografii św. Mikołaj występuje w scenie *Sacra Conversazione* ze św. Hieronimem: św. Mikołaj symbolizuje *vita activa*, a św. Hieronim – *vita contemplativa*. Ks. prof. Longosz

przypomniał, że pod kierunkiem prof. Mazurczak powstała praca magisterska dotycząca ikonografii św. Mikołaja.

W styczniu referat pt. „Oda Salomona 5: nadzieja jako droga do życia i zbawienia” wygłosił ks. dr Mariusz Szmajdziński (Łowicz), który przygotowuje tłumaczenie zbioru 42 hymnów, datowanych na II wiek i nazwanych na zasadzie pseudonimu „Odami Salomona”. Po krótkim wprowadzeniu dotyczącym historii i języka zbioru, prelegent przeanalizował Ode Piątą, wskazując na podobieństwa i różnice do psalmów ufności, proszących o wybawienie od nieprzyjaciół. W centrum rozważań znalazło się syryjskie rozumienie pojęcia „nadziei” jako postawy łączącej pewność, zaufanie i duchową stabilność. W podsumowaniu prelegent podkreślił, że w Odach Salomona wyraźne zarysowuje się związek pomiędzy nadzieją oraz łaską, które prowadzą do życia i zbawienia. Podczas dyskusji mgr Justyna Horbowska (Szkoła Doktorska KUL) wyraziła przypuszczenie, że „życie” w kontekście głębokiej teologii Ód nie oznacza życia biologicznego, lecz „życie w Bogu”, co zostało potwierdzone i rozwinięte przez prelegenta. Podobny wątek pojawił się za sprawą pytania mgr. Pawła Głowackiego (Szkoła Doktorska KUL) o Ode Dziewiętnastą, w której mowa jest o tym, że Maryja urodziła bez bólów rodzenia, co jest jednym z argumentów dla zwolenników gnostyckiej genezy „Ód”. Ks. Szmajdziński wyjaśnił, że nie chodzi o ból fizyczny, lecz o życie wolne od lęku dzięki zjednoczeniu z Panem. Do kwestii tej odniósł się również ks. prof. Mariusz Szram, podkreślając, że już sam motyw nadziei jest zupełnie obcy gnostyckiemu sposobowi myślenia, nacechowanemu determinizmem. Na zakończenie ks. prof. Longosz przypomniał historię polskich przekładów „Ód Salomona” z różnych języków starożytnych i współczesnych, podkreślając, że dotychczas nie ukazało się wydanie całości zbioru w tłumaczeniu z języka syryjskiego.

W lutym wykład pt. „A uczniów było Dwunastu – Pseudo-Abdiasza żywoty Apostołów” wygłosił ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski (Uniwersytet Warszawski). Prelegent zaczął od przeczytania wiersza Marka Skwarnickiego, z którego zaczerpnął pierwszą część tytułu swojego wystąpienia. Następnie omówił kwestię genezy i ewolucji apokryficznych dziejów apostoelskich, które początkowo niejednolite, z wieloma wstawkami, np. hymnicznymi i długimi mowami, z czasem zaczęły opierać się głównie na fabule. Następnie ks. prof. Starowieyski przybliżył kontekst powstania „Pseudo-Abdiasza” w VI-wiecznej Galii w kręgu św. Grzegorza z Tours, jak również wyjaśnił genezę tytułu oraz omówił historię wydań. Prelegent podkreślił, że Pseudo-Abdiasz stanowi jedyne jednorodne zebranie całości legend apostoelskich i zawiera wątki legendy o Apostołach nieznane w innych apokryfach (lub też inne ujęcia znanych

wątków). Zaznaczając, że utwór ten nie należy do arcydzieł literatury, a jedyne jego kompletne wydanie (Wolfganga Laziusa z 1552 roku) jest wadliwe, ks. prof. Starowieyski podkreślił jednocześnie potrzebę ponownego wydania go po polsku w oparciu o Laziusa z racji jego przydatności dla zrozumienia niektórych przejawów późniejszej kultury europejskiej, np. nowożytnej ikonografii Apostołów. W dyskusji, za sprawą ks. prof. Longosza, rozwinięta została kwestia polskich i obcojęzycznych wydań apokryfów związanych z Apostołami.

W marcu odbyło się posiedzenie z referatem dr. hab. Przemysława Piwowarczyka (prof. Uniwersytetu Śląskiego) pt. „Religijność świeckich w koptyjskim Egipcie”. Na początku swojego wystąpienia prelegent zwrócił uwagę na problemy związane z charakterem zachowanych źródeł. Są to prawie wyłącznie źródła pisane (kanony, homilie, kolekcje cudów) – brakuje źródeł archeologicznych i ikonograficznych. Klerykalne pochodzenie źródeł, ich schematyczny i preskryptywny charakter, jak również skupienie się na takich aspektach religijności, które przejawiają się w sferze publicznej (w kościele), w efekcie daje wizerunek świeckiego widziany z perspektywy duszpasterskiej i przez pryzmat zachowań nieakceptowanych. Prof. Piwowarczyk odniósł się do następujących aspektów liturgicznego zaangażowania świeckich: formalno-liturgiczny, językowy, przestrzenny, temporalny i społeczny. Podczas dyskusji ks. prof. Longosz zapytał o świadectwa kultywowania pogańskich zwyczajów przez świeckich, uzyskując odpowiedź, że ślady religii faraonńskiej w koptyjskich źródłach pisanych są nikłe i że nawet w tekstach magicznych imiona bogów egipskich występują rzadko. Ks. prof. Paweł Wygralak zadał pytanie o czynny udział świeckich w liturgii. Prelegent wskazał, po pierwsze, na partie dialogowe, a także na zmienianie postaw poprzez klękanie czy kłanianie się, a po drugie, na aktywną rolę świeckich jako lektorów i *philoponoi*, odpowiedzialnych za śpiew w kościele. Ks. prof. Szram spytał, jakie było zainteresowanie świeckich apokryfami, zwłaszcza we wczesnym okresie. Prof. Piwowarczyk stwierdził, że nie da się odpowiedzieć w sposób dynamizujący i wysunąć ogólnych wniosków, ponieważ znanych jest tylko kilka konkretnych przykładów. Podobnie wyrywkowe są informacje na temat klaskania oraz komentowania Pisma Świętego przez wiernych w trakcie liturgii, o które również spytano prelegenta.

Na kolejnym, kwietniowym, posiedzeniu Komisji wysłuchaliśmy referatu dr. hab. Ireneusza Łucia (prof. UMCS) pt. „Stając się chrześcijaninem – wyznawcy Jezusa Chrystusa w szeregach armii rzymskiej”. Prelegent omówił źródła wskazujące na obecność chrześcijan w armii rzymskiej, poczynwszy od czasów nowotestamentalnych, po przełom konstantyński, jak również ich sytuację w kontekście prawa. Wspomniał

też o niejednoznacznym stosunku chrześcijan do służby wojskowej. Ten ostatni wątek rozwinięty został następnie w dyskusji. Ks. prof. Stanisław Longosz, ks. prof. Mariusz Szram, prof. Kirył Marinow, dr Henryk Kowalski i mgr Paweł Głowacki odnieśli się do przyczyn zasadniczo negatywnego podejścia pierwszych chrześcijan do służby wojskowej (spowodowanego m.in. obecnością pogańskich rytuałów w armii czy dylematem związanym z przelewaniem krwi w walce) oraz do stereotypowego wizerunku żołnierza.

W maju prelegentką była dr Anna Zimnowodzka (WSJO Poznań), która wygłosiła referat pt. „Kult relikwii św. Wincentego z Saragossy na Półwyspie Iberyjskim (IV-IX w.)”. Prelegentka zaczęła od zarysowania dziejów kultu św. Wincentego w mieście, w którym poniósł śmierć męczeńską, czyli w Walencji, umieszczając je na szerszym tle historii rozwoju miasta. Następnie przeanalizowała źródła pisane i archeologiczne, poświadczające kult relikwii św. Wincentego w różnych miejscach na Półwyspie Iberyjskim (w Saragossie, Kordobie, Cehegín, Vejer de la Frontera, Loja, Nativola), ukazując szeroki zasięg i zróżnicowanie przejawów czci oddawanej męczennikowi. Na zakończenie dr Zimnowodzka wspomniała o jednym z ważniejszych miejsc kultu relikwii św. Wincentego znajdujących się poza Półwyspem Iberyjskim – o bazylice Saint-Germain-des-Prés w Paryżu, będącej miejscem pochówku pierwszych królów Francji. Analiza tego przypadku wydaje się istotna nie tylko ze względu na jego znaczenie lokalne, lecz także z uwagi na potencjalną rolę, jaką mogło ono odegrać w rozprzestrzenianiu się kultu świętego, zwłaszcza na obszarach państwa Franków. Jak przypuszcza dr Zimnowodzka, niewykluczone, że to właśnie tam kult św. Wincentego zyskał nowy wymiar, umacniając jego pozycję jako jednego z najważniejszych męczenników czczonych zarówno w Hiszpanii, jak i poza jej granicami.

Tegoroczny cykl spotkań zakończył się w czerwcu posiedzeniem z referatem ks. dr. hab. Janusza Lewandowicza (Akademia Katolicka w Warszawie) pt. „Prawo monastyczne w Kodeksie Justyniana”. Prelegent przedstawił treść prawodawstwa Justyniana, które zostało umieszczone w Kodeksie „*repetitae praelectionis*” z 534 roku z odniesieniem również do starszych norm cesarskich zawartych w Kodeksie. Ustawy zamieszczone w Kodeksie miały za przedmiot najczęściej regulacje dotyczące spraw materialnych/majątkowych. Były jednak i takie, które odnosiły się do spraw dyscyplinarnych i obyczajowych, jak np. porwanie dziewicy, a także mające charakter organizacyjny, np. mówiące, że jeden opat może stać na czele jednego klasztoru, czy też regulujące sposób wyboru opata lub ksieni. Prelegent podkreślił, że prawo cesarskie przyjęło niektóre kanony soborów jako prawo własne. W dyskusji, w której

udział wzięli m.in. ks. prof. Stanisław Longosz, ks. prof. Mariusz Szram, ks. prof. Józef Naumowicz, ks. prof. Paweł Wygralak, ks. Orfeusz Malesa (Szkola Doktorska UŁ), rozwinięte zostały kwestie związane z dziedziczeniem i celibatem, a także problem wzajemnego respektowania prawa cesarskiego przez Kościół i kościelnego przez cesarza.

Zamykając sprawozdanie z działalności Komisji Badań nad Antykiem Chrześcijańskim TN KUL w roku akademickim 2024/2025, należy podkreślić różnorodność tematyczną omawianych zagadnień. Spotkania objęły szeroki zakres problematyki badawczej: od patrologii i historii Kościoła, poprzez literaturę, aż po zagadnienia z historii prawa i archeologii. Prelegenci reprezentowali liczne ośrodki naukowe w kraju, a wysoki poziom merytoryczny poszczególnych wystąpień oraz aktywna, nieraz wielowątkowa dyskusja świadczyły o trwałym zainteresowaniu antykiem chrześcijańskim w środowisku akademickim. Równie bogaty i zróżnicowany program planowany jest na kolejny rok akademicki.